

Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Юридически факултет

Разработка на тема:
Аналитична оценка на идеите
на Збигнев Бжежински за световната сигурност

Изготвена от:
Вера Веселинова Петканчин
Студент по Международни отношения
V курс, факултетен номер 10361

Преподавател: проф. Георги Стефанов
Дисциплина: Международна и национална сигурност

София, 16 април 2007 г.

Когато поема поста на съветник по националната сигурност в администрацията на президента Картър, Збигнев Бжежински, роден в Полша в семейство на дипломати и получил американско гражданство през 1958 г., има амбицията да замени „външнополитическата акробатика” на Кисинджър с истинска „външнополитическа архитектура”. Отправна точка за този градеж са политическият реализъм и балансът на силите. Бжежински се застъпва за потвърда политика спрямо Съветския съюз чрез увеличаване на военната сила, но и чрез поставяне на ударение върху спазването на човешките права като важно средство за подриване на съветския авторитет на идеологическия фронт.

Едно от големите постижения на Бжежински е нормализиране на отношенията с Китайската народна република. На 1 януари 1979 г. са установени дипломатически отношения между двете държави. Целта на затоплянето на отношенията е оформянето на Китай като трети силов стълб, който да помогне на САЩ да балансират СССР. Бжежински е стратегът зад кампанията в подкрепа на муджахидините в Пакистан и Афганистан в края на 70-те години и това се счита за най-сериозната му грешка. Целта на кампанията е да подсили радикалните ислямистки и анти-комунистически групировки, така че да свалят комунистическото светско правителство в Афганистан и да бъде предизвикана съветска инвазия, която да въвлече СССР в кървав конфликт, подобен на това, което САЩ преживяват във Виетнам. Бжежински е твърдо убеден, че разпадането на съветската империя е оправдало своята цена и наистина е прав от гледна точка на основната заплаха, стояща пред САЩ тогава. От гледна точка на събитията от 11 септември 2001 г. ставя ясно, че външнополитическият подход, основан на геостратегическия баланс на силите, е довел до непредвидими в дългосрочен план последици. Във всеки случай преувеличено би било вината за засилването на ислямския тероризъм да се хвърля върху един-единствен човек.

След прекратяване на ангажиментите си като съветник по националната сигурност, Бжежински развива активна дейност като учен. За целите на тази разработка тук ще бъдат разгледани две от книгите на му, разкриващи възгледите му за световната сигурност и ролята на САЩ в нея – „Голямата шахматна дъска” и „Изборът. Глобално господство или глобално лидерство”.

Книгата „Голямата шахматна дъска” е най-значимият принос на Бжежински към геостратегията след края на Студената война. В нея той дефинира четирите геостратегически района от световно значение, разположени в т.нар. Евразия – Европа, Русия, Кавказ и Централна Азия и Далечния Изток. Книгата съдържа предписания за външнополитическото поведение на Съединените щати в тези райони, за да може Америка да максимизира националната си сигурност и да съхрани статуса си на глобалната суперсила. Евразия е и винаги е била голямата шахматна дъска и господството върху нея означава господство върху целия свят. Борбата за това господство изисква стратегическо управление на геополитическите интереси.

Според Бжежински крайната цел на американската политика трябва да бъде добронамерена, а именно изграждането на все по-институционализирано глобално сътрудничество в унисон с фундаменталните интереси на човечеството. Междувременно обаче, настоява той, геостратегическият императив налага на Америка да не допусне нито една сила да укрепне толкова, че да бъде в състояние да доминира Евразия и по този начин да застраши САЩ. Следователно, общият подход на американската външна политика трябва да бъде едновременно краткосрочен и дългосрочен, мечтаната смесица от американската сила и американския идеализъм. За САЩ стратегията за Евразия представлява целенасочено управление на динамичните в геостратегическо отношение държави и внимателно отношение към държавите-катализатори в геополитическо отношение.

В Европа основната задача на САЩ е да конструира жизнеспособна Европа. Проницателни са разсъжденията за загубената инерция и вътрешната морална криза на общоевропейския проект, който има нужда от нов импулс. Бжежински смята, че и САЩ са

отговорни за създаването на този импулс чрез ангажимент към европейската интеграция и третиране на Европа не като по-слаб съюзник, а като равен партньор. В политически нестабилния и етнически и религиозно хетерогенен район на Централна Евразия, наречен от Бжежински „глобалните Балкани” на XXI в. и простиращ се от Суец до източен Китай и от южната граница на Русия до Индийския океан, САЩ трябва да внимават вътрешните напрежения в Турция и Иран да не намалят стабилизиращата роля, която тези държави биха могли да играят. Според Бжежински най-добрият вариант на развитие на отношенията с Китай е кооптирането на един демократизиращ се Китай с пазарна икономика в по-широка рамка на регионално азиатско сътрудничество.

Бжежински смята, че глобализираното сътрудничество би се изразило във формирането на транс-евразийска система за сигурност в началото на XXI в. Тя би обхванала едно разширено НАТО, свързано с Русия с харта за сътрудничество, както и тристранен диалог за сигурността между САЩ, Япония и Китай, който ще привлече други азиатски държави и накрая всички те ще встъпят в диалог с ОССЕ. В резултат на преговорите ще започне да изкрystalизира формализирана структура за трансконтинентална сигурност. Световната сигурност във възгледите на Бжежински, представени в „Голямата шахматна дъска”, играе роля дотолкова, доколкото е в съзвучие с интересите на САЩ. На първо място е грижата за американската национална сигурност и за запазване на водещата роля на САЩ в Евразия. Идеите за транс-евразийската система за сигурност са развити в рамките на една страница, а в тях трансграничното сътрудничество се споменава твърде бегло, за да може да убеди читателя, че в зрителното поле на американския учен попадат въпроси извън кръга на геостратегиата.

В потвърждение на това Бжежински убедено твърди, че въпреки някои проблеми, които може да създаде, без политическо сцепление и при липсата на истински силна ислямска държава ислямският фундаментализъм няма геополитическо ядро и следователно най-вероятно ще се изрази в дифузно насилие. Пренебрегването на идеологическите и религиозните мотиви в поведението на хората и групите от хора е съвсем естествено за този изследовател, възпитан в школата на политическия реализъм, която оценява държавите и тяхното рационално мотивирано поведение като основните фактори на шахматната дъска. Макар и все още значими, изводите на книгата са сякаш приложими за онзи по-обясним и рационален свят отпреди атентатите от 11 септември, войната срещу тероризма и глобализирането на несигурността и терора. Затова нека обърнем поглед към една от следващите книги на Бжежински, а именно „Изборът. Глобално господство или глобално лидерство”, в която авторът се стреми да обхване новите измерения на международната система.

Сред основните достойнства на книгата е проникновеният анализ на характера и корените на международния тероризъм. „Изборът” отбелязва сериозна еволюция във възгледите на Бжежински и инкорпориране на човешкото измерение. Америка се намира на своя Рубикон – безпрецедентната ѝ мощ е гарант за световната сигурност, но в същото време американците се чувстват все по-несигурни. Глобалната взаимозависимост и широкото политическо пробуждане на хората по целия свят подхранват анти-американска завист и мобилизират глобално недоволство. Америка не ще бъде в състояние да се справи, ако не вдъхне на глобализацията много по-смислено човечно съдържание. В света днес има четири милиарда души, които се чувстват болезнено онеправдани и лишени от шанс в сравнение с много по-богатия един милиард. Без да са обединени от сплотяваща ги доктрина на този етап, те са неспокойни, враждебността им нараства. Тероризмът е само симптом, проявление на това всепроникващо нарастващо глобално вълнение и се корени в една комплексна глобална реалност, която трябва да бъде обхваната в по-широки рамки.

Време е тероризмът да бъде разбран както в своята глобална комплексност, така и в националната или регионалната си специфичност. Жизнено важно е да не бъде

идентифициран като ислямски, или като фундаменталистки ислямски тероризъм. Поставянето на такива религиозни етикети води единствено до враждебност срещу САЩ. Стабилните съюзи, основани на убеждение и удобство („conviction and convenience”), са от ключово значение при тези обстоятелства. Глобалните проблеми не могат да бъдат разрешени без трайни приятелства в рамките на трайни сътрудничества. Нагласата „ако не сте с нас, значи сте срещу нас”, демонстрирана толкова често от президента Буш, който едва ли е наясно с истинския произход на тази фраза, няма по никакъв начин да доведе до разрешение на проблемите. Необходими са трайни връзки, ад хок съюзите могат да свършат работа в спешни случаи, но те не са достатъчни.

Бжежински е сред най-изявените опоненти на „опростенческата, паникьосана и екстремистки настроена” външна политика на президента Буш. Войната срещу тероризма не е правилно дефинираната обединяваща мисия на американската външна политика. Абстрактно-теологичният подход (заклеймен в най-новата книга на Бжежински от 2007 г. „Втори шанс” като „манихейска параноя”) към тероризма като към война между доброто и злото, в която другите или са с Америка, или са срещу нея, е неадекватна диагноза на проблема и отблъсква много държави, от чиято подкрепа Америка се нуждае. Необходимо е завръщане към центристка външна политика. Адекватният подход към тероризма трябва да обърне внимание на историческия и политическия контекст, който поражда насилието. Необходима е внимателно обмислена **политическа** стратегия, за да бъдат отслабени сложните политико-културни сили, способстващи появата на тероризма. Простото заявление, че терористите мразят свободата означава затваряне на очите за импулсите, които стимулират техните действия.

Арогантните едностранни действия на администрацията на президента Буш водят до прехосване на американската легитимност и морален авторитет. Те могат да бъдат възстановени чрез пускане на импулс на модернизация в ислямския свят и упражняване на консенсусно лидерство в т.нар. „глобални Балкани”. Решението на проблемите в региона се крие в постепенното разширяване на трансатлантическата зона на просперитет и институции, изградени върху сътрудничество. Институционализирано международно сътрудничество, в центъра на което са САЩ и Европа като **равнопоставени** партньори в следващите 20 години ще осигури запазване на американските ценности и сигурност и може да даде началото на едно световно общество на споделени интереси. Американската сигурност е тясно свързана с международната сигурност и все повече зависи от другите. Вашингтон трябва да използва този период, в който американската сила няма конкуренция, за да изгради една „все по-формализирана глобална общност на споделени интереси”, която може да осигури дългосрочната основа за световен мир и сигурност.

Една от основателните критики, отправяни към „Изборът”, е, че Бжежински се справя брилянтно, когато става въпрос за стратегическо мислене, в чийто център стоят държави, но подобно мислене е твърде остаряло в XXI в. Центровете на днешния свят не са Вашингтон и Ню Йорк. Светът днес представлява по-скоро хлабава и не съвсем структурирана мрежа от „възли”, някои от които са финансови (Токио, Лондон, Куала Лампур), други религиозни (Йерусалим, Рим, Солт лейк сити, отделни точки в Индия) и т.н. Ударението, което Бжежински поставя върху Тристранната комисия и Световния икономически форум в Давос като бастиони на световния елит, не взема предвид милиардите, които не живеят в изтънчената вселена на зараждащата се световна общност на споделен интерес за стабилността, просперитета и демокрацията. Наблюденията на Бжежински върху стопяващия се морален авторитет на САЩ са напълно точни, но от друга страна решенията, които предлага, са основани отново на водещата роля на държавата, без да препоръчват смели стъпки от нов тип като екологична икономика, дипломация, основана на разбиране на ролята на религията, създаване на граждански мрежи, реформа в разузнаването, отговорност на лидерите пред цялата световна общественост.